

KARAR VERİCİLER İÇİN

ÇOCUK ETKİ DEĞERLENDİRMESİ



NEDİR?
NEDEN ÖNEMLİDİR?
NASIL UYGULANIR?

1. BÖLÜM



YOUNG VOICES
GENÇ SESLER

www.gencsesler.org

GENÇ SESLER PROJESİ 2019

ÇOCUK ETKİ DEĞERLENDİRMESİ

1. BÖLÜM: NEDİR? NEDEN ÖNEMLİDİR? NASIL UYGULANIR?

Proje Koordinatörü:

Cem Demirayak

Yazarlar:

Aysun Koca

Gözde Durmuş

Yayın Yılı:

2020

Çocuk Etki Değerlendirmesi ile bizi tanıştıran, eğitim veren ve İsveç deneyimini paylaşan Natalie Engdahl'a, bu çalışmadan haberdar olmamızı sağlayan Didem Özalp'e, çocuk etki değerlendirmesine giriş eğitimine katılan tüm katılımcılara, Türkiye örneği için işbirliği yaptığımız Şişli Belediyesi'ne ve bu süreçte görüşmelerimize katılarak düşüncelerini paylaşan herkese çok teşekkür ederiz.

GİRİŞ

Çocuk Etki Değerlendirmesi Türkiye'de yeni bir kavram. İngilizce'den Türkçe'ye çeviri olduğu için bu kavramın tam olarak ne anlama geldiğini tahmin etmek biraz zor. Sosyal etki analizlerine benzer bir çağrışımı olsa da Çocuk Etki Değerlendirmesi çocuk hakları temelli yaklaşımın ana akımlaştırılmasına katkı sağlayan bir analiz çeşididir. Çocuk Etki Değerlendirmesi (Child Impact Assessment) karar vericiler için BM ÇHS ile uyumlu, çocuğun yüksek/öncelikli yararını gözeten kararlar almayı kolaylaştıran sistematik bir süreçtir.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi olarak, İstanbul İsveç Başkonsolosluğu ile birlikte yürüttüğümüz Genç Sesler Projesi kapsamında İsveç'teki uzmanlar aracılığı ile tanıştığımız bu kavramı anlatmak ve Türkiye için örnek bir sistematik süreç ilerletmek için çalışmaya başladık. İki bölümden oluşacak bu serinin ilk bölümünde Çocuk Etki Değerlendirmesi nedir? neden önemlidir? sorularını cevaplarken, dünyada farklı ülkelerde bu değerlendirme süreçlerinin nasıl uygulandığına dair farklı modelleri tanıtmaya çalıştık. İkinci bölümde ise Şişli Belediyesi ile işbirliğinde devam ettiğimiz süreci anlatacağız. İki bölümü birlikte yayınlamayı hedeflemiş olmamıza rağmen Mart 2020'den beri Türkiye'de hayat şartlarını değiştiren pandemi sürecinden dolayı ikinci bölüm için yapılması planlanan çocuklarla ve ebeveynlerle olan görüşmeleri yapamadık. İkinci bölümü 2020 yılının sonuna kadar yayınlamaya çalışacağız.

İki bölümden oluşan bu serinin çocukların üstün yararını gözeten kararların çoğalmasına katkı sağlamasını umuyoruz,

İyi okumalar,

1. ÇOCUK ETKİ DEĞERLENDİRMESİ NEDİR?

Çocuk Etki Değerlendirmesi (ÇED), her türlü politika, yasal düzenleme, uygulama ve kararların çocuklar üzerindeki dolaylı ve doğrudan etkisini analiz etmek ve değerlendirmek için yürütülen sistematik bir süreçtir. Taslak bir yasanın, oluşturulacak bir politikanın ya da gerçekleşmesi planlanan bir uygulamanın BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme (BM ÇHS) perspektifinden değerlendirilmesidir. Çocuk etki değerlendirmesinde kararlar alınmadan, alınan kararlar uygulanmaya başlamadan önce ya da karar ve uygulama sonrası hazırlanan analizler bulunmaktadır. Çocuk hakları perspektifinden; var olan bir düzenleme, politika ya da uygulama ardından ÇED'in hazırlanması ya da önerilen, planlanan düzenlemeler ve kararlar için mümkün olan en erken zamanda uygulanması önerilir. Karar ve uygulama sonrası hazırlanan ÇED'lerin hazırlanması; bir sonraki karar ve uygulama için bir öğrenme yaratması ve ÇED kültürünün gelişimi açısından faydalı olabilir. Ama daha çok ÇED, ilgili konunun çocuk boyutunu, kararlardan ve uygulamalardan önce karar vericiler tarafından ciddiye almasını teşvik etmek için kullanılır. Böylelikle alınacak kararların çocuklar üzerindeki etkisi önceden tahmin edilebilir, ölçülebilir ve böylece karar bu analiz çerçevesinde ele alınarak değiştirilebilir ya da uygulanmasından vazgeçilebilir.

BM ÇHS Madde 3 /1

Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.

BM ÇHS'nin 3. Maddesinde belirtilen ve Sözleşme'nin temel ilkelerinden biri olan "çocuğun öncelikli/yüksek yararı" kavramı çoğu zaman karar vericiler ve uygulayıcılar için soyut kalmaktadır. Çocuk etki değerlendirmesi süreci; soyut olan bu kavramın somutlaşmasına, uygulamaya dönüşmesine katkı sunar ve çocukların görüşlerinin de dahil edildiği sistematik bir süreç önerir. Aynı zamanda isteyerek ya da istemeyerek kararlaştırılan her düzenleme, politika ve uygulamanın çocukların yaşamına pozitif ve negatif bir etkisi olduğuna ve bu etkinin

kısa,orta ve uzun vadeli olabileceği bilgisine dayanır. Çocuk hakları ilkelerinin, standartlarının ve maddelerinin tüm karar verme ve politika yapma süreçlerinde ana akımlaştırılmasını kolaylaştırır. Çoğunlukla BM ÇHS'nin hayata geçmesinden sorumlu olan kamu kurumları tarafından hazırlanması önerilirken, sivil toplum kuruluşları/hükümet dışı kuruluşlar da savunuculuk ve çocuk hakları konusunda farkındalık artıracak çalışmalarını kapsamında ÇED'ler hazırlayarak ilgili mercilere sunabilir. ÇED; çocuk haklarının ve çocukların ihtiyaçlarının kararlar alınırken hesaba katılmasını destekleyen bir araçtır.



2. ÇOCUK ETKİ DEĞERLENDİRMESİ NEDEN ÖNEMLİDİR?



Çocuklar, şu an alınan kararlardan en uzun süreli etkilenecek bir grup olmalarına rağmen karar alma süreçlerine dahil edilmeyen ya da çok kısıtlı şekillerde dahil edilen bir gruptur. Kendilerini doğrudan ya da dolaylı olarak, kısa, orta ve uzun vadede etkileyecek yasal düzenlemelere, politikalara ve uygulamalara karar verilirken, görünür değillerdir. Bunun en önemli nedeni ise oy kullanma haklarına sahip olmamalarıdır.

Çocuklar, politikaları etkileme, karar vericilere taleplerini iletme, haklarını aramak için çeşitli yollara başvurma, şikayetlerini iletme gibi konularda yetişkinlerle eşit olanaklara ve güce sahip değillerdir.

Çocuklar, devletler tarafından sağlanan kamu hizmetlerini en çok kullanan gruptur. Kamu hizmetlerinin çocukların haklarının hayata geçmesi bakımından çocuklar üzerinde olumlu etkisi olduğu kadar, bir çok olumsuz etki içerdiği de açıktır. Çocukların yaşamlarına, iyi olma hallerine doğrudan zarar veren yasal düzenlemelere, politikalara ve uygulamalara dünyadan ve Türkiye'den bir çok örnek verilebilir.

BM ÇHS'ye göre Devletler çocuk haklarını hayata geçirme süreçlerinde çocuğun yüksek/öncelikli yararını gözetmeye, çocukların görüşlerini ciddiye almaya, çocukların hayatta kalma, yaşama ve gelişme haklarını desteklemeye ve ayırım gözetmemeye söz verirler.

Çocuk Etki Değerlendirmesi karar vericilerin yükümlülüklerini doğru ve etkili şekilde hayata geçirmek, kamu politikalarının ve yasal düzenlemelerin oluşumunda çocukları görünür ve güçlü kılmak, çocukların görüşlerinin dahil edildiği ve çocukların öncelikli olarak yararlarının gözetildiği süreçleri çoğaltmaya katkı sunar.

Çocuk etki değerlendirmesinin rolünün karar vericilere bürokratik bir iş yüklemek olmadığı, aksine halihazırda yükümlülüklerini etkili şekilde hayata geçirmeyi kolaylaştırmak, özellikle de çocukların politik gücünü ifade etmek ve diğer paydaşlar arasında dengelemek olduğunu belirtmek önemlidir. Özellikle BM ÇHS'nin 3. Maddesi olan çocuğun öncelikli yararına ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmek ve tercüme etmek için bir araç sunan ÇED bu maddedeki öznellik riskini de azaltmaktadır.

BM ÇHS ve Çocuk Etki Değerlendirmesi

BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 5 (Paragraf 45)

Çocuklarla ilgili bütün eylemlerde çocuğun yüksek yararının en başta gözetilmesi (madde 3 (1)) ve Sözleşme'nin hükümlerine yasama, politika geliştirme ve her kademedeki hizmet sunumunda saygı gösterilmesi, süreklilik temelinde çocuğa etkisinin belirlenmesi (önerilen herhangi bir yasanın, politikanın veya bütçenin çocuklar ve haklarından yararlanma durumları üzerindeki olası etkileri) ve çocuk etki değerlendirmesini (uygulamanın fiili etkilerinin değerlendirilmesi) gerektirmektedir. Bu belirleme ve değerlendirme süreçlerinin, politikalar geliştirilirken mümkün olan en kısa sürede bütün kademelerde hükümete içselleştirilmesi gerekmektedir.

Çocuk etki değerlendirmesi, ancak BM Çocuk Hakları Sözleşmesi lensini kullanarak karar almanın tüm süreçlerine bakmak ile mümkün olacaktır. ÇED, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hayata geçmesini kolaylaştıran araçlardan biridir. Yukarıdaki alıntıda görüleceği üzere BM Çocuk Hakları Komitesi tarafından taraf Devletlerin, "genel uygulama önlemleri" olarak tanımlanan önlemleri geliştirme yükümlülüklerini (BM ÇHS 4. Madde, 42 ve 44. Maddede tanımlanan) özetlemek amacıyla hazırlanan Genel Yorum 5'te açıkça ifade edilmiştir.

Çocuk Etki Değerlendirmesi, BM ÇHS'de yer alan tüm hakların hayata geçmesine katkı sağlamakla beraber özellikle BM ÇHS'nin 3. maddesi (Çocuğun öncelikli yararı) ve 12. Maddesi (Çocukların görüşlerine say-

gı) maddeleri ile yakından ilişkilidir. CED'in sözleşmenin dört temel ilkesinden ikisini de oluşturan bu maddelerle ilişkisini ortaya koymak önemlidir.

BM ÇHS Madde 3 : Çocuğun öncelikli/yüksek yararı

1. Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.
2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.
3. Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.

Çocuğun öncelikli yararını düzenleyen madde 3, herhangi bir çocuk ya da çocuk grubu söz konusu olduğunda, çocukla ilgili bütün işlerde onun yüksek yararının en başta gözetilmesini düzenler. İngilizce'de "best interest" olarak ifade edilen bu kavramın Türkçe'ye çevirisinde üstün/yüksek/ öncelikli yarar gibi farklı kavramlar kullanılmakta ve kavramın anlaşılabilirliği ve somutlaşması konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Özetle; her türlü konuda, kararda, uygulamada ya da herhangi bir süreçte çocuğun öncelikli yararının, ilgili yetişkinlerin (ebeveyn, bakım veren, öğretmen, kamu kurumu temsilcileri gibi) çıkarlarından önce geldiğini ve çocuğun yararının gözetilmesi gerektiğini ifade eder. Maddenin hayata geçmesindeki en büyük zorluklardan biri ise çocuğun çıkarının/yararının ne olduğu ve nasıl belirleneceğine ilişkindir. İşte çocuk etki değerlendirmesi tam da bu sorulara karşılık vermeyi amaçlamaktadır. Çünkü bu soruların cevabı tek bir madde ile değil, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne bütüncül bakabilmek ile mümkün olabilmektedir.

Çocuğun öncelikli yararını belirlerken en sık düşülen hata bu belirleme işinin sadece yetişkin perspektifi ile yapılmasıdır. İşte bu nedenle çocuk etki değerlendirmesi sürecinin en önemli kazanımlarından biri çocuğun katılım haklarına da vurgu yaparak, çocukların görüşlerinin ciddiye alınmasına ilişkin süreçleri de kapsamaktadır.

BM ÇHS Madde 12: Çocukların Görüşlerinin Ciddiye Alınması

1. Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.
2. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.

Çocuğun katılım hakkını düzenleyen madde 12, çocuğun görüş bildirme ve kendisini etkileyen meselelerde görüşlerinin dikkate alınması hakkını ifade eder. Çocuk katılımı, çocuğun kendisini doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren kararlara dahil edilmesi, o karara dahil olup olmamayı seçebilmesi, kendine uygun araçlarla dahil edilmesine imkan tanınması, kararlara ilgili süreçten haberdar olması ve sonuçla ilgili bilgilendirilmesi anlamına gelir. Çocuk katılımı, çocukların yaş ve gelişim düzeyine uygun olarak kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerini özgürce ifade etmesi ve bu görüşlerin ciddiye alınmasını güvence altına alır. BM ÇHS'de 3. Maddeye benzer şekilde bu maddenin de hayata geçirilme süreçlerine ilişkin sıkıntılar bulunmakta, çoğunlukla yetişkinler tarafından bu hakkın varlığı unutulmuş çocuklara yetişkinlerin sağladığı bir lütufmuş gibi gösterilmekte, haklar arasında herhangi bir hiyerarşi olamayacağı bilgisine rağmen, diğer haklarla kıyaslanarak önemsizleştirilmektedir.



Çocuğun Katılım Hakkına dair Farklı Modeller - Sınıflandırmalar

Katılım hakkına dair model ilk kez Sherry Arnstein tarafından 1969 yılında Katılım Merdiveni ile tartışılmaya başlanmıştır. Katılım merdiveni planlama sürecinde, yetişkinlerin katılım düzeyleri göz önünde bulundurularak katılım dereceleri oluşturulmuştur.

1992 yılında Roger A. Hart özellikle çocukların ve gençlerin katılımını konu alan Katılım Merdiveni'ni geliştirmiştir. Hart tarafından oluşturulan bu model, Arnstein'in Katılım Merdiveni'nden etkilenecek şekilde oluşturulmuştur. Sekiz basamaktan oluşan merdivenin alttan ilk üç basamağı (Manipülasyon, Dekorasyon, Maskotluk) katılımı içermeyen durumları yansıtmaktadır. Diğer beş basamakta ise katılımın dereceleri açıklanmaktadır. Hart'a göre bu model yetişkinlerin çocukların katılımını etkili bir şekilde desteklemek üzere strateji geliştirmelerine yardımcı olabilecek şekilde tasarlanmıştır. Beşinci basamaktan sekizinci basamağa doğru çıktıkça katılım derecesinin arttığı düşünülmemelidir. Hart burada merdiveni bir metafor olarak kullanmıştır.

Laura Lundy tarafından 2007 yılında Katılım Modeli geliştirilmiştir. Bu modelde dört temel faktör bulunmaktadır. Bunlar ortam, ses (ifade etme), dinleyiciler ve etkidir. Bu model katılım hakkının niteliklerine uygun bir şekilde uygulanabilmesi için gerekli olan temel faktörleri açıklamaktadır. Bu modelde, başka bir deyişle, katılım için elverişli ortam veya mekan tanımı yapılmaktadır.

Daha detaylı bilgiler için aşağıdaki kaynaklara bakılabilir:

- [Hart, R. \(1992\). Children's participation from tokenizm to citizenship. New York: UNICEF.](#)
- [Participation Models A chase through the maze Citizens, Youth, Online](#)
- [The Lundy model of child participation](#)

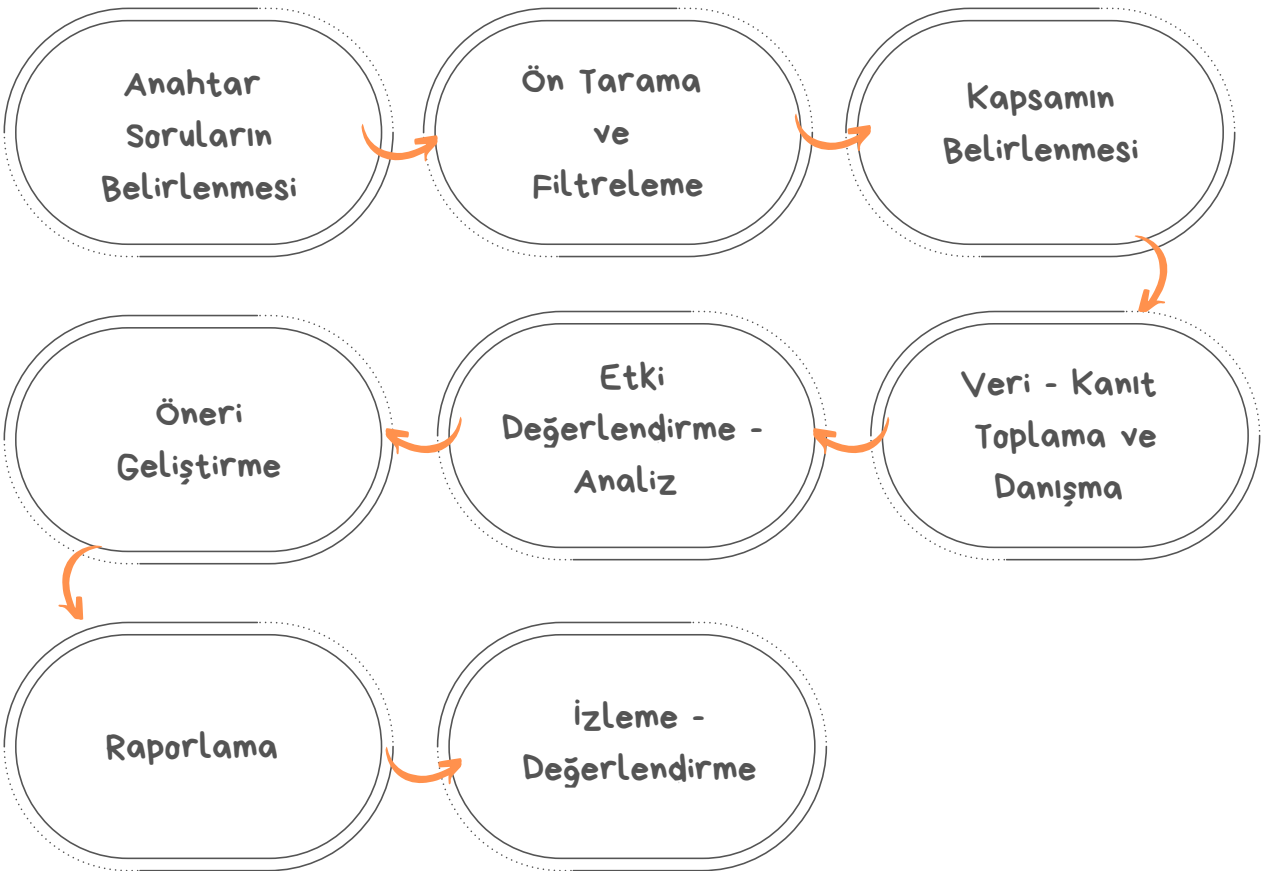
Çocuk katılımının hayata geçmeişinin önemli nedenlerinden biri yetişkinlerin çocukların potansiyellerine güvenmemelerinden ve kendi iktidarlarını kaybetme korkusundan kaynaklanmaktadır. Çoğunlukla da bu hakkı, çocuklar için en iyisini kendilerinin bilecekleri iddiası ile ihlal ederler. Bu hakkın anlamlı şekilde hayat geçmesi yetişkinlerin algılarında bir paradigma değişimi gerektirdiğinden zorlayıcı olabilir. Öncelikle anlamlı çocuk katılımının bir süreç olduğu unutulmamalıdır. Katılan çocuğu geliştirecek, kapasitesini arttıracak, aynı zamanda ihtiyaçlarını anlamaya yönelecek bir katılım sürecinin işletilmesi gerekir. Kendini sözel olarak ifade edemeyen bir çocuğa, başka araçlarla fikirlerini ifade etmesine alan açıldığı, çocuğun kendini rahatça ifade edebileceği, güvende hissedeceği, ifade etmeyi seçse de bir gün bundan vazgeçebileceğini bildiği, çocuğu aktif şekilde dinleyen bir muhatabın olduğu ve bu muhatabın çocuk ya da çocuklardan gelen görüşleri ciddiye aldığı, süreci şeffaf ve hesap verebilir şekilde yürüttüğü bir süreçten söz edilmektedir. Anlamlı bir çocuk katılımı için literatürde farklı modeller, katılım düzeylerine ilişkin sınıflandırmalar yer almaktadır. BM Çocuk Hakları Komitesi tarafından çocuğun katılımına ilişkin hazırlanan Genel Yorum 12'de de bu sürece dair ilkelere yer verilmektedir.

Çocuk etki değerlendirmesi sürecinin en önemli adımlarından biri çocuk üzerindeki etkinin sadece yetişkinlerin değil, çocukların da görüşlerinin mutlaka dahil edilerek belirlenmesidir. Çocuk etki değerlendirmesi, çocuğun katılımını da içerdii için karar vericilerin, yetişkinlerin çocukları dinleme, kararlara dahil etme ve görüşlerini ciddiye alma gibi konularda deneyim biriktirmesine, öğrenmesine ve algılarının değişimine katkı sunmaktadır.

Son olarak, çocukların üzerindeki etkiyi belirleyen bu sürece “Çocuk Etki Değerlendirmesi (Child Impact Assessment)” kavramı kullanıldığı gibi birkaç ülkede “Çocuk Hakları Etki Değerlendirmesi (Child Rights Impact Assessment)” olarak kullanıldığı görölmektedir. Amaçları hemen hemen aynı olduğu için bu kitapçıkta çocuk etki değerlendirmesi ifadesi kullanılacaktır.

3. ÇOCUK (HAKLARI) ETKİ DEĞERLENDİRMESİ İÇİN DÜNYADAN FARKLI ÖRNEKLER

Çocuk etki değerlendirmesi sürecinin nasıl olacağı, hangi aşamalardan oluşacağı konusunda tek bir model bulunmamaktadır. Dünya'da çocuk etki değerlendirmesi ya da çocuk hakları etki değerlendirmesini yaygın kullanan ülkeler kendilerine daha uygun olan bir model/süreç tasarımı yapmışlardır. Modeller arasında bir çok benzerlikler bulunmakla beraber, ufak farklılıklar da yer almaktadır. Çok genel olarak bir etki değerlendirmesi sürecinin aşağıdaki adımları içermesi beklenmektedir:



Bu aşamalardan özellikle kapsam ve veri toplama aşamalarında çocukların süreçlere dahil edilmesi, görüşlerine başvurulması önemli ortak noktalardan biridir. Farklı ülkeler bu aşamalar veya bu aşamaların bir kısmı için çeşitli araçlar ve modeller geliştirmişlerdir.

Aşağıda İsveç, Birleşik Krallık ve Yeni Zelanda deneyimlerine yer vermeye çalışılmıştır.

Çocuk Etki Analizi için Bir Model: İsveç Çocuk Ombudsmanlığı Örneği*

1.Rehberlik

ÇHS'nin temel ilkeleri aracılığıyla
(2., 3., 6. ve 12. maddeler ve çocuk etki
analizi ile ilgili diğer maddeler)

2.Önkoşullar

Eldeki mesele ile ilgili yasal dokümanlar, düzenlemeler, rehberler ve politikalar aracılığıyla

Mevcut öneri için sorular:

Bu önerinin çocuğa / çocuklara etkisi ne olacak?

Bu öneri ÇHS'nin maddeleri ile nasıl ilişkili?

Önerinin yol açabileceği belirli problemler ya da çıkar çatışmaları neler?

Öneri nasıl etkiler ve başka faktörlerden nasıl etkilenir?

Çocuk/çocukların bakış açısı için öneride nasıl bir denek ayrıldı? Ve bu bakış açıları nasıl sağlanacak?

Hangi telafi edici önlemlere ihtiyaç var?

Toplumun, bireylerin ve belli grupların bakış açılarını almanın maliyetleri ve yararları nelerdir?

Eldeki diğer ilgili konular?

3.Bilimsel Temel

Eldeki meseleyle ilgili olan çocuklarla ilgili araştırmalar, çalışmalar, uzman görüşleri, anketlerden elde edilen / derlenen bilgi

4.Çalışma Süreci

Aktiviteden yetkili kişi ve kurum aracılığıyla

Haritalama

Tanımlama

Analiz Etme

Test Etme

Değerlendirme

*: İngilizce dokümandan Türkçe çevirisi yazarlar tarafından yapılmıştır.

3. A İSVEÇ ÇOCUK ETKİ DEĞERLENDİRMESİ MODELLERİ

Bu rehberin hazırlanmasına ilham veren; İsveç'in özellikle yerel yönetimleri tarafından uygulanan çocuk etki değerlendirme süreçleridir. İsveç'te çocuk etki değerlendirmesi için farklı modeller bulunmaktadır. Aşağıda aynı amaçla yapılan çocuk etki değerlendirme süreçlerinin aşamalarına ilişkin farklı modellerden kısaca bahsedilecektir.*

Yan sayfadaki model İsveç'te hükümet tarafından çocuk etki analizi için oluşturulmuştur.

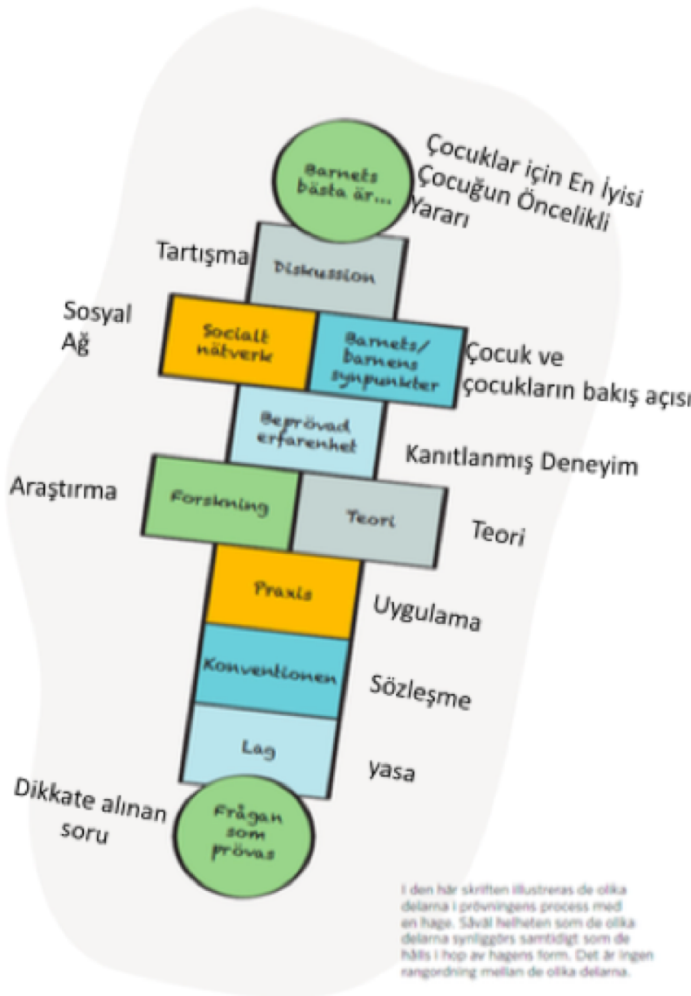
İsveç'te Çocuk Ombudsmanlığı ise bu modeldeki çalışma sürecini takip ederek raporlarını hazırlamaktadır. Mevcut öneriye ilişkin haritalama, tanımlama, eldeki bulguları çocuk üzerindeki etkisi bakımından analiz etme, var olan çıkar çatışmalarını vurgulama, daha sonra ise çocuğun yüksek yararı üzerinden bir karar verme ve kararı test etme ve değerlendirme aşamalarını gerçekleştirmektedirler. Çalışma sürecinde BM ÇHS'nin rehber ilkeleri, ilgili maddeleri, uluslararası ve ulusal yasal düzenlemeler, mevcut politika uygulamaları, bilimsel açıdan konuya yaklaşımlar ve çocukların perspektifi/konu hakkındaki görüşlerinden yararlanılmaktadır.

Yerel yönetimler tarafından çocukları etkileyen kararlar için ise yine her çocuk etki değerlendirme sürecine benzer fakat biraz daha süreci somutlaştıran ve kolay uygulanabilir adımlar geliştirilmiştir. Bu model İsveç Yerel Yönetimler ve Bölgeler Birliği (SALAR / SKL) tarafından geliştirilmiştir ve seksek modeli olarak isimlendirilmektedir. Bu model, BM ÇHS'nin İsveç'te yasalaşma süreci kapsamında çocuk etki değerlendirmesi ve çocuk hakları konusunda yerel yönetimlerin kapasitesinin güçlendirilmesi hedefiyle ve uzun soluklu eğitim çalışmalarında aktarılacak üzere oluşturulmuştur.

Bir sonraki sayfadaki şekilde görüldüğü üzere bu modelde tartışma ve çocuğun yüksek yararına ilişkin bir öneri sunmadan önce sırayla şu soruların cevapları aranmaktadır:

*: *Ritaçığın bu kısmında yer alan bilgiler SALAR'da bu modelin oluşmasına katkı sağlayan Elizabeth Englundh'dan ve İsveç'te çocuk hakları stratejisti olarak çalışan Natalie Engdahl'dan edinilen bilgilerden ve verdiği eğitim notlarından derlenmiştir.*

- Çocuk üzerindeki etkisi değerlendirilecek konuya /karara ilişkin dikkate alınacak soru nedir?
- Hangi ulusal yasalar bu karar ile ilgilidir?
- BM ÇHS'deki hangi maddeler dikkate alınmalıdır?
- Mevcuttaki uygulama ve politika nedir?
- Bu konudaki bilimsel çalışmalar ne söylüyor? Bu konuda dikkate alınması gereken teoriler var mıdır?
- Benzer uygulamalardan kanıtlanmış deneyimler var mıdır? Varsa ne söylüyor?
- Konuyla ilgili çocuklar dışında başka kişiler var mı? Sosyal ağ ne söylüyor?
- Konuya ilişkin çocuk/çocukların bakış açısı nedir? Görüşleri nelerdir?



İsveç'te belediyelerin düzenleyeceği bir yaz okulu gibi daha aktivite üzerine bir karar verilirken de eğitim için ayrılan kaynakların dağıtımını gibi daha genel politikaya ilişkin kararlar için de çocuk etki değerlendirmesi raporları alınarak verilen karar örnekleri bulunmaktadır. Konunun kapsamı, aciliyeti gibi durumlar nedeniyle değerlendirme raporlarının hazırlık süreçlerinin, uzunluklarının ve kapsamlarının genişliğinin değiştiği raporları hazırlayan uzmanlar tarafından belirlenmektedir.

3. B BİRLEŞİK KRALLIK ÇOCUK ETKİ DEĞERLENDİRMESİ MODELLERİ

Bu bölümde İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'daki çocuk etki değerlendirmesi analizlerinden bahsedilecektir. 2017 yılında Unicef UK tarafından görevlendirilen Lisa Payne 10 kişi ile yaptığı görüşmeler ve masabaşı araştırmalar doğrultusunda bir rapor hazırlamıştır. Bu bölümde özellikle bu raporun çıktılarına yer verilecektir. Araştırma kapsamında bahsi geçen ülkelerde çocuk etki değerlendirmesi yapmak konusunda herhangi bir yasal bağlayıcılığın olup olmadığı ya da hangi düzeyde olduğu, çocuk etki değerlendirmesi çalışması ile alınan kararların yoğunluğu ve çocuk etki değerlendirmesinin içeriğine dair bilgiler bulunmaktadır. Çocuk etki değerlendirmesinin yaygınlaşması yani çocuğun öncelikli yararını gözeterek, BM ÇHS temelli kararların çoğalması için çocuk etki değerlendirmesinin yapılmasının yasal bağlayıcılığı olması oldukça önemlidir.

İngiltere'de yapılacak yeni yasa ve politikalarda BM ÇHS maddelerinin dikkate alınması ile ilgili 2010 yılında verilen bir taahhüt bulunmaktadır. 2016 yılındaki araştırmaya göre yapılan çocuk etki değerlendirmesi sayısının az olduğu ve yapılanların da nitelik açısından tam bir çocuk etki değerlendirmesi olmadığı ortaya çıkmıştır. Fakat hükümetin 2017 ortasına kadar ÇED'in yaygınlaşmasını hedeflediği ve bu doğrultuda çeşitli araçların üretildiği, eğitim programları hazırlığı olduğu belirtilmektedir. Çocuk etki değerlendirmesinin yaygınlaşmasında yasal bağlayıcılık ile birlikte kapasite güçlendirmeye, süreci somutlaştıracak adımlar atılmasına ve araçlar geliştirilmesine de ihtiyaç bulunmaktadır.

Kuzey İrlanda'da ise tam bir yasal bağlayıcılığın olmadığı, hükümete Çocuk Etki Değerlendirmesi'nin tanıtıldığı fakat çok başarılı bir sonuç alınmadığı ifade edilmiştir. 2017-2027 yıllarına ait Çocuk ve Gençler için hazırlanan stratejik planda BM ÇHS'ye yapılan atıfların pilot ÇED denemelerine olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

Galler'de çocuk etki değerlendirmesi sürecine ilişkin düzenlemeler bulunmakta ve bir yükümlülük olarak ele alınmaktadır. Hükümet tara-

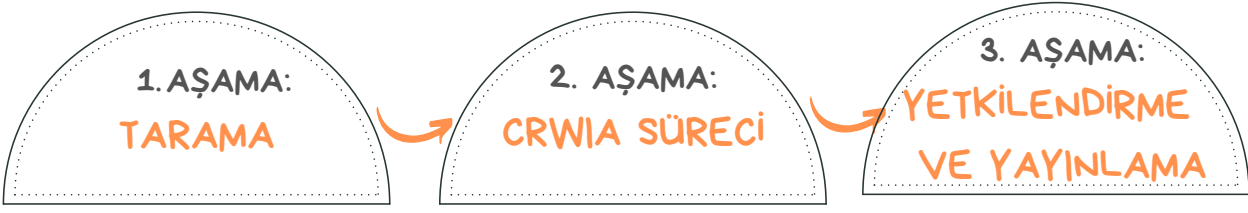
findan çok sayıda Çocuk Etki Değerlendirmesi yapılmıştır. Çocuk etki değerlendirme için daha önceden hazırlanan şablonlar ve rehberler tekrar test edilerek yeni versiyonları hazırlanmıştır. 20 dakikalık online eğitim programının alınması zorunlu olmakla beraber bunun dışında yüz yüze eğitim ve danışmanlık hizmeti de tüm ilgili kamu çalışanlarına, bürokratlara verilmektedir. Bu konuda çalışan bir uygulama ekibi kurulmuştur. Galler'de diğer önemli bir konu ise tüm çocuk etki değerlendirme raporlarının tamamı kamuoyu ile paylaşılmasa da tüm raporların konu başlıkları liste şeklinde bültende yer almakta ve yayınlanmamış raporlar talep karşılığında iletilmektedir. Çocuk etki değerlendirme raporlarının kamuoyu ile paylaşılması da yasa, politika ve programların çocuk üzerindeki etkisini göstermek ve buradaki bilgilerden yararlanmak için oldukça önemlidir.

İskoçya'da ise Çocuk Hakları ve Çocuğun İyi Olma Hali Etki Değerlendirmesi (CRWIA) 2015 yılında tanıtıldı. Yapılması bir zorunluluk olmamasına rağmen İskoç Hükümeti'nin farklı departmanlarınca bir çok çocuk etki değerlendirme hazırlanmış ve yayınlanmıştır. Çocuk etki değerlendirme süresini azaltmak ve yapılmasını kolaylaştırmak için çeşitli şablonlar, genel insan hakları bilgisini de içeren rehberler, 20 dakikalık e-öğrenme programı ve çocuk hakları politikası için tam zamanlı tavsiye ve destek sistemi bulunmaktadır. Hazırlanan şablonlar, rehberler ve e-öğrenme kursunun değerlendirmeleri yapılarak CRCWIA hazırlayacak çalışanları güçlendirecek en iyi araç setini sunmayı planlamışlardır. İskoçya Hükümeti'nin Çocuk Hakları ve Çocuğun İyi Olma Hali Etki Değerlendirme rehberine, 20 dakikalık eğitim içeriğine ve hazırlanan CRCWIA raporlarına internetten İngilizce olarak ulaşmak mümkündür.

İskoçya'daki CRCWIA modeli üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama tarama aşamasıdır. Bu aşamada şu sorular eşliğinde bir CRWIA çalışmasına ihtiyaç olup olmadığı belirlenmeye çalışılmaktadır:

- İlgili yasa, program, politika ve düzenlemeden 18 yaşına kadar olan çocuk ve gençler hangi açılardan etkilenecek?

İskoçya Modeli



- Olası etkiler ne olacak?
- Hangi çocuk ya da çocuk grupları daha çok etkilenecek?

Bu soruların sonucunda eğer bir CRWIA hazırlanmasına ihtiyaç olmadığına karar verilirse de bunun sebeplerini içeren tarama formunun yayınlanması gerekmektedir. Eğer CRWIA hazırlanmasına karar verilirse beyan formu imzalanarak bir sonraki aşamaya geçilir. Bir sonraki aşama CRWIA sürecidir ve bu süreç aşağıdaki bilgileri/adımları içermelidir:

- Tüm ilgili BM ÇHS maddeleri ve ek protokoller
- İlgili yasa, program ya da politikanın çocuk haklarının üzerindeki etkisi
- İlgili yasa, program ya da politikanın çocuğun iyi olma haline katkısı (göstergeler aracılığıyla değerlendirme)
- İlgili yasa, program ya da politika İskoçya'da çocuk haklarının hayata geçmesi bakımından daha iyi/daha fazla nasıl bir etki sağlayacaktır?
- İlgili paydaşlara danışılması sonucu elde edilen bulguların etki değerlendirme için kanıtlar sunması
- Değerlendirmeye çocuk ve gençlerin görüşlerinin dahil edilmesi

İkinci aşamanın ardındaki süreç ise yetkilendirme ve yayınlamadır. Bu aşamada ikinci aşamadaki bulguları özetleyen bir yönetici özeti hazırlanır. Üçüncü aşamada yasa koyucular ve politikacılar için iki farklı şablon bulunmaktadır. Hazırlanan CRWIA sorumlu kişi tarafından muhakkak imzalanmalıdır. CRWIA'nın çocuk dostu ve erişilebilir bir versiyonunun hazırlanması da beklenmektedir. Özellikle

ÇED'lerin çocukların bilgiye erişim haklarını desteklemek üzere çocuklar için olan versiyonlarının hazırlanması oldukça önemlidir.

İskoçya'da hazırlanan CRWIA'lar incelendiğinde çocuk etki değerlendirmesinin değişik konu başlıklarında hazırlandığı göze çarpmaktadır. Ev içi şiddet, nefret suçu ve güvenlik gibi çeşitli konulardaki tasarımlar hakkında, yerel yönetimler için hazırlanacak ev sahibi kayıt rehberi ya da erken öğrenme ve çocuk bakımı konusundaki genişleme politikası gibi birbirinden çok farklı ve ilk bakışta doğrudan çocuklarla ilgili olmadığı da düşünülmesi olası birçok konuda etki değerlendirmeleri yapılmış ve yayınlanmıştır. Bu nedenle tarama aşaması oldukça titizlikle yapılarak çocuk etki değerlendirmesi sürecine ihtiyaç olup olmadığına karar verilmelidir.



3. C YENİ ZELANDA ÇOCUK ETKİ DEĞERLENDİRMESİ MODELİ

2011 yılında BM Çocuk Hakları Komitesi tarafından Yeni Zelanda için hazırlanan ülke gözlem raporunda tüm karar düzeylerine çocukların görüşlerinin dahil edilmesi konusunda bir tavsiyede bulunmuştur. Bu tavsiyenin ardından ilgili bakanlık tarafından çocuk etki değerlendirmesi ve çocukların görüşlerinin alınmasına ilişkin iki program oluşturulmuştur. Yeni Zelanda'da çocuk etki değerlendirmesi zorunlu değil, gönüllülüğe dayalıdır. Fakat hem hükümet, hem hükümet dışı kuruluşların çocuk etki değerlendirmesi yapması teşvik edilmektedir ve çocuk etki değerlendirmesi için araçlar ve rehber hazırlanmıştır.

İskoçya ve Galler örneğine benzer olarak Yeni Zelanda örneğinde de ilk aşama tarama aşamasıdır. Yeni Zelanda'da tarama aşaması, çocuk etki değerlendirmesi aşamasının daha pratik ve hızlı şekli gibi tasarlanmıştır. Taramanın amacı, daha kapsamlı ve tam bir etki değerlendirme raporuna ihtiyaç duyulup duyulmadığını tespit etmektir. İskoçya'da tarama aşamasında sorulan sorulardan farklı olarak bu konuda çocukların görüşlerine başvurulmuş mu, çocukların görüşlerine başvurmaya ihtiyaç var mı sorusu da yer almaktadır. Çocuk katılımının tarama aşamasında da dikkate alınacak hususlardan olması çocuk hakları temelli bir bakış açısını güçlendirmek için oldukça önemlidir.

Tam çocuk etki değerlendirme süreci üç aşamadan oluşmaktadır. Hem tarama hem de tam çocuk etki değerlendirme sürecindeki üç aşama için cevaplanması beklenen soruların olduğu bir raporlama aracı hazırlanmıştır. Bu üç aşama: önerinin detaylandırılması, paydaşlara danışarak veri ve kanıt toplama ve etkilerin özetlenmesidir.

Yeni Zelanda Modeli



İlk aşamada önerinin hem BM ÇHS, hem de çocuk hakları ve ilgili diğer konulardaki arka plan bilgileri ile ilişkisinin ortaya koyulması hedeflenmektedir. İkinci aşama için özellikle doğrudan ya da dolaylı etkilenecek çocuk grupları, en çok etkilenecek çocuk grupları (çocuklar arasındaki farklılıkları dikkate alarak, kapsayıcı olmaya çalışarak), çocuklar üzerindeki kısa, orta ve uzun vadedeki olası etkiler, bu konudaki ilgili aktörlerin görüşleri ve çocukların değerlendirmeleri ve görüşleri yer almaktadır. Çocuklardan doğrudan görüş almak önerilmekle beraber, farklı kurumların benzer konuda daha önce çocuklarla yaptığı danışma çalışmaları sonuçları, çocukların seslerine yer veren araştırmalar gibi kaynakların da kullanılabileceği belirtilmektedir. Son bölümde ise ikinci aşamadaki bulgular özetlenerek, sonuçlar ve öneriler sunulmaktadır. Yeni Zelanda'da çocuk etki değerlendirmesi için hazırlanan rehber ve çocuk etki değerlendirme aracı/şablonuna internetten erişilebilmektedir. Yeni Zelanda, bu konuda çalışmalara yeni başlayan bir ülke olarak, bu kitapçıkta da yer verilen İsveç ve İskoçya örneklerinden ilham alarak kendi uyarlamalarını yaptıklarını belirtmektedirler.

4. YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
- BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum 5
- BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorum 12
- Child Rights Impact Assessment (CRIA): A review of comparative practice across the UK
- When and how to best use the Child Rights and Wellbeing Impact Assessment (CRWIA): Guidance
- Improving the wellbeing of children and young people in New Zealand – Guidance for carrying out a Child Impact Assessment

Çocuk haklarını koruma yükümlülüğünü yerine getirmek için adım atarken
desteğe ihtiyacınız olursa bize yazabilirsiniz:
cocukcalismalari@bilgi.edu.tr



Istanbul Bilgi Üniversitesi
Çocuk
Çalışmaları



YOUNG VOICES
GENÇ SESLER
www.gençsesler.org



İsveç
Sverige